

Dr MARKO B. MILETIĆ, naučni saradnik
Institut za savremenu istoriju
Beograd, Republika Srbija
marko.miletic1990@gmail.com

UDK 355.233.11(497.1)"1948/1958"

originalan naučni rad / original scientific paper
primljeno / received: 20. 9. 2021.
prihvaćeno / accepted: 24. 11. 2021.

<https://doi.org/10.29362/ist20veka.2022.1.mil.129-148>

PREDVOJNIČKA OBUKA U JUGOSLAVIJI 1948–1958.

APSTRAKT: U radu se na osnovu arhivske građe pohranjene u nizu fondova Arhiva Jugoslavije i Vojnog arhiva i dosadašnje istoriografske i publicističke literature razmatraju uvođenje predvojničke obuke u Jugoslaviji, zakonski okviri u kojima je ona funkcionisala, njeni ciljevi, organizacija, programi i tok izvođenja, kao i njeni posebni vidovi i problemi sa kojima se suočavala. Osim toga, osvrnuli smo se i na rasprave koje su pred kraj posmatranog perioda vođene u cilju pronalaženja novih perspektiva predvojničke obuke u Jugoslaviji.

KLJUČNE REČI: Jugoslavija, predvojnička obuka, Jugoslovenska narodna armija, politika odbrane

Obuka omladine u vojnim znanjima i veštinama do stupanja u oružane snage, odnosno do odlaska na služenje vojnog roka naziva se predvojnička obuka. Organizovana predvojnička obuka pojavila se tokom 19. veka sa stvaranjem masovnih armija, usavršavanjem naoružanja i druge tehnike, kao i sa sve složenijom vojnom obukom. Njen cilj je bio da omladini pruži osnovna vojna znanja kako bi lakše savladala obuku, kraće služila vojni rok, ali i bila sposobna da se uspešno angažuje u oružanoj borbi i pre služenja vojnog roka. Predvojnička obuka se najčešće sprovodila u školama svih vrsta i nivoa, omladinskim nastavnim jedinicama, centrima za obuku i u okviru društveno-sportskih organizacija.¹

Po svom karakteru i načinu organizacije predvojnička obuka je mogla biti dobrovoljna ili obavezna, što je zavisilo od društveno-političkog uređenja zemlje, njenih materijalnih mogućnosti i usvojene ratne doktrine. Ona se u toku prve polovine 20. veka pojavila u gotovo svim zemljama sveta. Tako su različiti vidovi predvojničke obuke omladine izvođeni između ostalog i u Sjedinjenim Američkim Državama, Sovjetskom Savezu, Velikoj Britaniji, Italiji, Nemačkoj, Čehoslovačkoj, Poljskoj, Bugarskoj, Rumuniji, Albaniji, Turskoj, Indiji, Izraelu, Švedskoj, Norveškoj i Švajcarskoj.²

¹ Šefket Hasandedić, „Predvojnička obuka“, u: *Vojna enciklopedija*, 7, Podvodno–Ratna mornarica (Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1974), 267.

² Алекса Демниевски, „Ванармијско војно васпитање“, *Војно дело*, VII, бр. 3, (1956), 45–53.

Kada je reč o jugoslovenskom prostoru, u Kraljevini Srbiji je 1888. naređenjem Ministarstva vojnog za učenike 6. i 7. razreda gimnazije bila organizovana streljačka obuka s povremenim gađanjem, kao vid predvojničke obuke.³ U Kraljevini Jugoslaviji je kroz instituciju Obaveznog telesnog vaspitanja pokušano uspostavljanje obavezne predvojničke obuke, ali je taj pokušaj uglavnom ostao neuspešan. Zbog toga su najbolji rezultati na polju neformalne predvojničke obuke u međuratnom periodu postignuti u Savezu Sokola Kraljevine Jugoslavije. Sokoli su kroz polje telesnog vaspitanja negovali i niz vežbi koje su imale elemente vojne obuke, kao što su strojeve vežbe, streljaštvo, skijanje i konjički sport. Početkom 1930-ih Sokoli su dobili i program vojne pripreme, koji je izradilo Ministarstvo Vojske i Mornarice Kraljevine Jugoslavije u saradnji sa Upravom Sokola. Program je predviđao učenje niza predmeta: pravilo vojne službe, uredba o vojnoj disciplini i pojmovi o vojničkom krivičnom zakoniku, nastava gađanja, pešadijsko egzercirno pravilo i ratna škola. Članovi Sokola koji su sa uspehom položili program vojne pripreme imali su olakšice u pogledu obaveza služenja u kadru Jugoslovenske vojske.⁴ Osim Sokola, Savez skauta Kraljevine Jugoslavije, Narodna odbrana, Jadranska straža, Streljački savez, kao i niz drugih organizacija vršile su određeni vid vojne obuke i vaspitanja omladine.⁵

Uvođenje predvojničke obuke u FNRJ i zakonski okviri

Suočen sa velikim bezbednosnim izazovima po završetku Drugog svet-skog rata (sukob sa zapadnim saveznicima u vezi sa pitanjem Trsta i Julijske krajine, grčki građanski rat, nedefinisane državne granice), jugoslovenski državni i vojni vrh poklanjao je veliku pažnju spremnosti zemlje za odbranu. Pozivajući se na staru marksističku teoriju o naoružanom narodu, nova komunistička vlast u Jugoslaviji je smatrala da obaveza odbrane države ne leži samo na Armiji, već i na celokupnom stanovništvu, posebno omladini. Zbog toga je varamijskom vaspitanju celokupnog stanovništva, a posebno predvojničkoj obuci omladine trebalo pokloniti veliku pažnju.

Uprkos tome, pripreme za početak izvođenja predvojničke obuke u Jugoslaviji otpočele su dve godine nakon završetka Drugog svetskog rata. Naime, razmatrajući pitanje odbrane zemlje Politbiro CK KPJ je na svojoj sednici od 23. maja 1947. doneo odluku da se obrazuje komisija, na čijem čelu je trebalo da se nađe načelnik Političke uprave Jugoslovenske armije (JA) Svetozar Vukmanović Tempo, koja bi nakon svog rada podnela predloge i razrađen plan za uspostavljanje predvojničke obuke.⁶ U narednih godinu dana izvršene su sve neophodne pripreme. Već od oktobra 1947. jedno odeljenje na nivou IV uprave Generalštaba

³ Š. Hasandedić, „Predvojnička obuka“, 267.

⁴ Više o tome: Nikola Žutić, *Sokoli. Ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929–1941* (Beograd: Angrotrade, 1991), 66–71; Nikola Žutić, „Militarizacija fizičke kulture u Kraljevini Jugoslaviji 1929–1935“, *Istorija 20. veka*, VI, br. 1–2, (1988), 109–123.

⁵ N. Žutić, *Sokoli*, 72–80.

⁶ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond 507, Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije (CKSKJ), Politbiro CKSKJ, III/26, Zapisnik sednice Politbira CKSKJ od 23. maja 1947.

bilo je zaduženo za poslove iz domena predvojničke obuke, da bi u aprilu 1948. bila formirana posebna Uprava za vanarmijsko vojno vaspitanje.⁷ Koncem narednog meseca (29. maja 1948) doneta je, na osnovu *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o vojnoj obavezi državljana FNRJ* iz decembra 1947, *Uredba o Predvojničkoj obuci*.⁸ Bio je to prvi zakonski akt kojim je ona regulisana.

Pomenuta Uredba polazila je od stava da je „dužnost svakog državljanina da se vaspitava u ljubavi i odanosti prema otadžbini i da se osposobi za odbranu njene slobode i nezavisnosti“. Njome je predviđeno postojanje osnovne i dopunske predvojničke obuke. Osnovna obuka bila je obavezna za sve državljane FNRJ i počinjala je u godini u kojoj je državljanin punio 17 godina, a mogla je da traje do početka odsluženja vojnog roka. Za školsku omladinu bilo je predviđeno da ona počinje u višim razredima gimnazije, odnosno odgovarajućim razredima njoj ravnih škola, i da traje do završetka školovanja. Dopunska obuka bila je obavezna za one koji su pohađali fakultete ili druge visoke škole, i ona se izvodila u okviru školske nastave kao obavezan predmet koji je trajao do završetka studija, odnosno do navršene 27. godine života. Predvojničkoj obuci nisu podlegali oni državljani koji su već odslužili obavezni vojni rok, aktivna vojna lica, osuđeni za kršenje *Zakona o vojnoj obavezi* za vreme trajanja kazne, kao i osobe ženskog pola koje su imale decu ispod 7 godina starosti. Obuke je mogao da se oslobodi i pojedinac koji je bio umno ili fizički nesposoban za njenu realizaciju.⁹

Kako bi se preciznije definisale obaveze organa zaduženih za realizaciju Predvojničke obuke, u toku 1949. godine donet je i *Pravilnik za izvršenje Uredbe o Predvojničkoj obuci*. Prema odredbama Pravilnika za izvršenje obuke bili su zaduženi kako vojni organi, tako i narodni odbori, Ministarstvo za nauku i kulturu, ostala ministarstva Vlade FNRJ i vlada narodnih republika u čijem su se delokrugu rada nalazile srednje stručne i njima ravne škole i preduzeća, zatim rektorati univerziteta, dekanati fakulteta, uprave viših škola, direktori srednjih stručnih odnosno njima ravnih škola, kao i uprave preduzeća. Osim toga Pravilnikom su definisane i obaveze predavača i nastavnika predvojničke obuke na fakultetima i srednjim školama, komandira nastavnih centara, kao i omladinaca koji su podlegali predvojničkoj obuci.¹⁰

Uredbom o organizaciji službe predvojničke obuke od 21. decembra 1953. dodatno su definisani zadaci i nadležnosti narodnih odbora u poslovima predvojničke obuke i postavljeni principi za njeno organizovanje kako kod narodnih odbora, tako i kod odgovarajućih republičkih organa uprave.¹¹

⁷ Bojan B. Dimitrijević, *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija, vojnik i oružje* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006), 306.

⁸ AJ, fond 114, Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ), fascikla 112, Uputstvo za sprovođenje Predvojničke obuke; „Uredba o predvojničkoj obuci“, *Službeni list FHPJ*, br. 45, 2. 6. 1948, 596–597.

⁹ „Uredba o predvojničkoj obuci“, *Službeni list FHPJ*, 2. 6. 1948, 596–597.

¹⁰ AJ, fond 15, Prezidijum Narodne skupštine (PNS), fascikla 7, arhivska jedinica 109, Pravilnik za izvršenje Uredbe o predvojničkoj obuci.

¹¹ AJ, fond 130, Savezno izvršno veće (SIV), fascikla 206, arhivska jedinica 214, Uredba o organizaciji službe predvojničke obuke.

Neposredno pre toga, naredbom Državnog sekretarijata za narodnu odbranu (DSNO) br. 281 od 16. jula 1953. reorganizovana je predvojnička obuka u srednjim školama, sa obrazloženjem da je „prestala potreba da se u srednjim i srednje-stručnim školama (predvojnička obuka) izučava 4 godine“. Od naredne školske 1953/1954, predvojnička obuka izvođena je u 6, 7. i 8. razredu gimnazija, kao i u 2, 3. i 4. razredu srednjih škola.¹² Krajem te godine doneta je odluka da se i trajanje predvojničke obuke na fakultetima skрати sa pet na četiri, odnosno sa četiri na tri godine.¹³

Određbe *Uredbe o predvojničkoj obuci* iz 1948. godine prestale su da važe 1955. kada je donet *Zakon o narodnoj odbrani*, čijim članovima je bila uređena ova vrsta obaveze jugoslovenske omladine. Ipak, ovaj zakon nije doneo ništa novo, već je samo sabrao na jedno mesto sve promene koje su usvajane od 1948. godine, a koje se odnose na trajanje predvojničke obuke (zakonski je sankcionisano skraćivanje obuke u srednjim školama i na fakultetima) i obaveze određenih državnih i vojnih organa za njenu realizaciju.¹⁴

Ciljevi izvođenja predvojničke obuke

Veliki broj omladinaca i omladinki koje je obuhvatila Uredba o predvojničkoj obuci, kao i različit način njihovog života i rada, usloveli su da oni prilikom realizacije obuke budu podeljeni na manje grupe. Tako je omladina bila podeljena po polovima, ali i na seosku, gradsku, radničku, srednjoškolsku i studentsku. Prema tome, programi izvođenja predvojničke obuke, a samim tim i njeni ciljevi bili su različiti.

Iako su programi osnovne obuke muških obveznika iz redova seoske, gradske, srednjoškolske i radničke omladine bili unekoliko različiti, oni su imali isti cilj – da omladince iz ovih grupa pre stupanja u Armiju nauče pravilnom rukovanju i čuvanju osnovnog pešadijskog naoružanja, strojevim radnjama sa i bez oružja, kao i zajedničkom radu u okviru odeljenja. Osim toga, omladinci su posle završene osnovne obuke trebali da ovladaju elementarnim radnjama iz taktičke obuke (pojedinačne i odeljenske), maskiranja i korišćenja zaštitne maske, kao i da se upoznaju sa osnovnim pravilima i propisima iz Uredbe o vojnoj disciplini, Pravila unutrašnje službe, Garnizonske službe, prve pomoći, lične i kolektivne higijene i orijentacije na zemljištu.¹⁵ Drugim rečima glavni cilj osnovne predvojničke obuke, po njenom uspostavljanju, bio je da omladinu pripremi za službu u Armiji, ubrza i olakša nastavu u jedinicama i doprinese podizanju njenog kvaliteta.¹⁶

Program osnovne obuke za učenice srednjih škola imao je za cilj da omladinke osposobi za obavljanje pomoćnih službi na frontu i u pozadini, kao

¹² B. B. Dimitrijević, *n. d.*, 311.

¹³ „Измене у извођењу наставе предвојничке обуке на факултетима“, *Политика*, 21. 11. 1953, 4.

¹⁴ „Закон о народној одбрани“, *Службени лист ФНРЈ*, 6. 7. 1955, 506–507.

¹⁵ АЈ, фонд 315, Комитет за школе и науку при Влади ФНРЈ (КШН), фасцикла 2, архивска јединица 7, Војна пошта (ВП) бр. 8933–2 – КШН, пов. бр. 6, 12. јул 1948, Упут за спровођење наставе.

¹⁶ Војни архив (ВА), фонд Југословенска народна армија (ЈНА), кутија 285, фасцикла 1, документ 1/1, Извештавање о утјецāju предвојничке обуке на обуку војника у ЈНА.

što su sanitetske pomoćnice, telefonistkinje i radio-telegrafistkinje. Osim toga program je predviđao da se u skraćenom obimu omladinke obuče za rukovanje osnovnim pešadijskim naoružanjem, osnovnim strojevim radnjama iz obima jedinačne i odeljenske obuke, kao i da nauče izvesne radnje iz taktičke obuke.¹⁷

Dopunski program predvojničke obuke, koji je bio obavezan za student-sku omladinu, bio je obimniji i imao je za cilj specijalizaciju omladinaca po rodovima i službama, u skladu sa fakultetskim gradivom koje su izučavali. Studenti su imali zadatak da na časovima Predvojničke obuke savladaju osnovna opšta vojna znanja rodova i službi potrebna rezervnom starešinskom kadru, dok su studentkinje trebale da se obuče za stručni rad u pojedinim pozadinskim službama.¹⁸

Na koncu, predvojnička obuka nije za cilj imala samo vojno osposobljavanje omladinaca. Ista, a neretko i veća važnost pridavana je i „moralno-političkom“ radu.¹⁹ Ovaj rad je trebalo da „kroz političku, kulturnu i propagandnu delatnost još bolje upozna (...) mlade građane sa zemljom... (i) njenim bogatstvima“, i da „podiže političku svest omladine i dalje izgrađuje mlade građane nove Jugoslavije“,²⁰ kao i da „doprinese vaspitanju omladinaca u ljubavi prema Otadžbini i narodu, razvijanju novog patriotizma i da ih pripremi za savesno izvršenje svih vojnih naređenja“.²¹ Negovanje tradicija i duha narodno-oslobodilačkog rata takođe je imalo veliku važnost.²² Naposljetku, ona je trebalo

¹⁷ AJ, 315-2-7, Vojna pošta (VP) br. 8933–2 – KŠN, pov. br. 6, 12. jul 1948, Uput za sprovođenje nastave.

¹⁸ AJ, fond 297, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata – savezni odbor (SUBNOR), fascikla 124, Informacija o radu na vanarmijskom vojnom vaspitanju; Драгомир Бондић, „Предвојничка обука на југословенским универзитетима 1948–1968“, *Војноисторијски гласник*, LXII, бр. 1, (2012), 103.

¹⁹ Govoreći o značaju predvojničke obuke, prodekan Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, profesor Andrija Č. navodi: „Predvojnička obuka pre svega ima veliki moralno-politički značaj. To je škola patriotizma, ona obuhvata celu našu omladinu, ona ima daleko širu osnovu nego sama služba u našoj JNA, jer učesnici u predvojničkoj obuci su i oni omladinci, koji po svojim fizičkim sposobnostima neće doći u priliku da služe kadrovski rok u našoj armiji, i zato im specijalno predvojnička obuka daje mogućnost da učvrste svoj patriotizam, da sagledaju realnije i bolje da ocene značaj narodne armije u odbrani naše nezavisnosti.“ AJ, fond 142 Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), fascikla 83, arhivska jedinica 336, Stenografske beleške sa Osnivačkog kongresa Saveta nastavnog kadra predvojničke obuke Jugoslavije, Ohrid, 22–25. jun 1955.

²⁰ B. Dimitrijević, *n. d.*, 306.

²¹ AJ, 315-2-7, VP br. 8933–2 – KŠN, pov. br. 6, 12. jul 1948, Uput za sprovođenje nastave. Josip Broz Tito je na sastanku sa predstavnicima delegacije vanarmijskog vojnog vaspitanja koju je primio 21. decembra 1951. o tome rekao: „Predvojnička obaveza kod nas je stvar osnovana po zakonu i zato bi dobro bilo unijeti u taj rad i elemenat socijalističkog vaspitanja, odnosno prevaspitavanja i naših građana uopće i naše omladine posebno, a naročito na selu. Trebalo bi politički što više raditi s omladinom na selu. Na taj način bismo mogli ukloniti iz njihovog vaspitanja ono antisocijalističko što su već dobili, bilo kod kuće, bilo pod klerikalnim uticajem. Ta naša težnja i taj naš rad opravdan je. Mi ne možemo dozvoliti da na našu omladinu, na kojoj počiva budućnost naše socijalističke zemlje, vrše uticaj neprijatelji. Mi neprijatelje stavljamo u zatvor i ne možemo dozvoliti da nam oni truju omladinu i da od omladinaca sutra stvore protivnika socijalizma koji mi gradimo“. AJ, fond 836, Kancelarija maršala Jugoslavije (KMJ), II-2/82, Prijem delegacije obveznika Vanarmijskog vojnog vaspitanja kod maršala Tita, Beograd, 21. XII 1951.

²² VA, JNA, k. 285, f. 6, dok. 1/1, Smernice za dalje izgrađivanje predvojničke obuke koje je dao general pukovnik Jakšić na godišnjem savetovanju organa predvojničke obuke održanom meseca decembra 1956. godine u Odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje.

da doprinese likvidaciji nepismenosti i učenju službenog jezika tamo gde omladina njime nije vladala.²³

Organizacija, programi i izvođenje obuke

Organizacioni oblici predvojničke obuke menjali su se u toku posmatranog perioda. Na samom početku izvođenja obuke, za njenu organizaciju i rukovođenje bila je zadužena Uprava za vanarmijsko vojno vaspitanje, podređena drugom pomoćniku ministra narodne odbrane, sa zadatkom da obezbedi kadar, oružje, municiju, planove i programe nastave, evidenciju učesnika, kadra i nastave, kao i da, u vezi sa tim, ostvari punu saradnju sa organima narodnih vlasti. Ovi potonji trebalo je da obezbede celovito okupljanje omladine u nastavne centre, da izrade tačne spiskove omladine koja podleže predvojničkoj obuci i predaju ih vojnim odsecima, da materijalno obezbede sprovođenje nastave, zatim obezbede vežbališta, prostorije, nastavna pomagala, zborove nastavnog kadra i sve ostalo što je bilo potrebno za izvođenje obuke.²⁴

Pošto je prošla neposredna opasnost od napada SSSR-a i njegovih istočnoevropskih saveznika na Jugoslaviju, promenile su se i nadležnosti organa zaduženih za izvođenje predvojničke obuke. Uprava za vanarmijsko vojno vaspitanje postala je savetodavni i kontrolni organ sa zadacima da daje opšte smernice za organizaciju i izvođenje predvojničke obuke na celokupnoj teritoriji FNRJ i vrši poslove nadzora. Organi uprave u narodnim republikama i autonomnim jedinicama (Vojvodina i Kosovo i Metohija), koji su bili nadležni za pitanja prosvete i kulture, dobili su dužnost da se staraju o sprovođenju propisa o predvojničkoj obuci na svojoj teritoriji. Narodni odbori srezova dobili su izvršnu ulogu, te su organizovali izvođenje predvojničke obuke, dok su vojni odseci bili zaduženi za pomoć republičkim organima i narodnim odborima pri realizaciji njihovih zadataka.²⁵

Osim državnih organa i određene društvene organizacije imale su zadatke u organizaciji i izvođenju predvojničke obuke. Savez boraca imao je zadatak da propagandnim sredstvima obezbedi redovno dolaženje obveznika na predvojničku obuku, zatim da sprovede kontrolu nastavnog kadra i predloži potrebne izmene u njemu, kao i da vrši politički rad među okupljenim omladincima na logorovanjima.²⁶ Ideološko-politički rad sa omladincima bio je zadatak i članova KPJ/SKJ, Narodne omladine/Saveza socijalističke omladine Jugoslavije (NO/SSOJ). Udruženje rezervnih oficira Jugoslavije (UROJ) trebalo je da utiče na nastavni kadar i da mu pruži svu potrebnu pomoć.²⁷ Najkonkretniji zadatak imao je Auto-moto savez koji je 1953. sklopio ugovor sa JNA o obuci 5.000 omladinaca godišnje koji su bili regrutovani za auto i motorizovane jedi-

²³ Isto; B. B. Dimitrijević, *n. d.*, 306.

²⁴ AJ, 114-112, Uputstvo za sprovođenje Predvojničke obuke.

²⁵ AJ, fond 296, Savezni odbor Saveza rezervnih vojnih starešina Jugoslavije (SOSRVSJ), fascikla 3, Informacije o vanarmijskom vojnom vaspitanju.

²⁶ VA, JNA, k. 540, f. 5, dok. 1/1, Savez boraca NOR-a, Glavni odbor, pov. br. 48, 17. april 1950 – Materijal o zadacima Saveza boraca na vanarmijskom vojnom vaspitanju naroda.

²⁷ AJ, 296-3, O predvojničkoj obuci i vanarmijskom vaspitanju naroda.

nice.²⁸ Iako je u prvo vreme ovo bio deo dobrovoljnog vanarmijskog vaspitanja, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu doneo je 26. jula 1954. odluku da se obuka kadrova koju vrši AMSJ za JNA smatra kao predvojnička obuka i da se na nju moraju primenjivati u svemu odredbe Uredbe o predvojničkoj obuci. Na osnovu toga AMSJ je, zajedno sa Upravom za vanarmijsko vojno vaspitanje, izradio dopunski program predvojničke obuke koji je dostavio svojim zemaljskim odborima.²⁹

Izvođenje predvojničke obuke započelo je u septembru 1948. i to sa tri generacije omladinaca rođenih 1929, 1930. i 1931. godine. U aprilu 1949. njima se pridružila i omladina rođena 1932. godine. Kako bi pratili nastavu zajedno sa generacijama koje su sa obukom započele u septembru 1948. omladina rođena 1932. prešla je u periodu od 5. februara do 30. marta 1949. po skraćenom obimu predviđeni program, i to tako što su sedmično održavana 4 tj. ukupno 32 nastavna časa.³⁰

U prvim uputstvima za izvođenje obuke bilo je predviđeno da se za nastavu sa seoskom, gradskom i radničkom omladinom formiraju nastavni centri. Oni su radi lakšeg i pravilnijeg rada deljeni na vodove prema godini rođenja obveznika, a ovi na odeljenja. Broj vodova zavisio je od broja omladinaca koji su potpadali pod nadležnost nastavnog centra, a brojno stanje voda moglo je biti od najmanje 20 do najviše 40 ljudi. Na čelu nastavnog centra nalazio se komandir centra koji je rukovodio nastavom, dok su neposrednu obuku sa omladincima izvodili komandiri vodova.³¹

Za seosku omladinu ove centre trebalo je formirati kod svakog mesnog odbora. Ukoliko je broj omladinca na području koji je pokrivaio jedan mesni odbor bio nedovoljan, onda je spajano njih nekoliko u jedan centar, s tim da se moralo voditi računa da sela nisu između sebe udaljena više od 3–4 kilometra, tj. oko jedan sat pešačenja. Obuka se sa seoskom omladinom izvodila van sezone poljoprivrednih radova, u rano proleće i kasnu jesen, a ukoliko je redovno izvođenje obuke bilo onemogućeno, organizovana su dva logorovanja godišnje u ukupnom trajanju od 15 dana.³²

Kada je u pitanju radnička omladina, nastavne centre trebalo je formirati u svakoj fabrici, rudniku ili preduzeću, u slučaju da je za to postojao dovoljan broj omladinaca. Ako je broj omladinaca bio mali, tj. ako se u fabrici nije mogao formirati barem jedan vod, onda je omladince trebalo slati u druge fabrike, a u slučaju da su one bile mnogo udaljene, uključiti ih u rad najbližeg seoskog ili gradskog nastavnog centra. Rad u smenama predstavljao je najveći problem

²⁸ AJ, fond 491, Auto-moto savez Jugoslavije (AMSJ), fascikla 9, Zapisnik sa Sedme redovne sednice predsedništva Saveznog odbora održane 10. januara 1957. godine; AJ, 297-124, Auto-moto savez Jugoslavije – Savez boraca FNRJ, br. 1631, 9. april 1956, Izveštaj AMSJ o radu po vanarmijskom vojnom vaspitanju.

²⁹ AJ, 491-2, Izveštaj o radu predsedništva saveznog odbora AMSJ za vreme od Prvog redovnog zasedanja saveznog odbora 24. i 25. maja 1954. do 19. februara 1955. godine.

³⁰ AJ, 114-112, Uputstvo o uključivanju u predvojničku obuku 1932. godišta; AJ, fond 117, Savez sindikata Jugoslavije (SSJ), fascikla 116, arhivska jedinica 271, Uprava za vanarmijsko vaspitanje MNO FNRJ – Centralnom odboru SSJ, pov. br. 65, 26. januar 1949.

³¹ AJ, 315-2-7, VP br. 8933-2 – KŠN, pov. br. 6, 12. jul 1948, Uput za sprovođenje nastave.

³² AJ, 114-112, Uputstvo za sprovođenje Predvojničke obuke.

za izvođenje predvojničke obuke sa radničkom omladinom, pa se i sama organizacija nastave morala tome prilagođavati. S obzirom na činjenicu da je radnička omladina bila grupisana i svakodnevno prisutna na svojim radnim mestima, ovde nije bilo potrebe za organizovanjem logorovanja, već je nastavu trebalo izvoditi kontinuirano svake nedelje u trajanju od dva nastavna časa.³³

Nastavne centre za gradsku omladinu trebalo je formirati po rejonima. U slučaju da je broj omladinaca u jednom rejonu nedovoljan, trebalo je formirati zajednički centar koji bi pokrивao više gradskih rejona. Oni gradovi koji nisu bili podeljeni na rejone, nastavne centre trebalo je da formiraju pri gradskim narodnim odborima. Činjenica da je gradska omladina bila sastavljena od činovnika, službenika, nameštenika, zanatlija, kao i od nezaposlenih omladinaca, koji su živeli i radili pod različitim uslovima, otežavala je organizaciju i sprovođenje obuke. Obuka gradske omladine bila je organizovana u saradnji između vojnih odseka i organa narodne vlasti i izvođena je u najvećem broju slučajeva dva do tri časa nedeljno u slobodno vreme, uglavnom u popodnevним časovima. Gde god je bilo moguće, a naročito u industrijskim gradovima, gradska omladina je priključivana radničkoj u toku izvođenja obuke.³⁴

Protokom vremena, delimično se menjala i organizaciona forma predvojničke obuke za seosku i radničku omladinu, dok je gradska omladina izgubila svoju posebnost i utopila se u radničku. Radi izvođenja obuke, svaki narodni odbor u opštinama imao je obavezu da na svojoj teritoriji organizuje „odred predvojničke obuke opštine“, u koji je trebalo uključiti sve muške obveznike iz redova seoske i radničke omladine. Odredom je komandovao komandant odreda. Odred se delio na čete po selima sa po 60–120 omladinaca, a ovi na vodove sa po 20–60 ljudi. Čete i vodovi formirani su po teritorijalnom principu. Isti slučaj bio je i sa radničkom omladinom.³⁵ Nastava se prema novoj organizacionoj formi izvodila na tri načina: putem zborovanja, logorovanja ili kroz redovnu sedmičnu nastavu u zavisnosti od sreza do sreza.³⁶

Logorovanje je organizovano dva puta godišnje po 8 do 10 dana ili jedanput u trajanju od 15 do 20 dana. Logorovanje seoske i radničke omladine bilo je organizovano po srezovima, na jednom ili više mesta u srezu, u zavisnosti od broja omladinaca. Ono je izvođeno na taj način što se sva omladina, iz jednog ili više odreda, okupljala u uređene logore, gde su joj bili obezbeđeni smeštaj, ishrana i zdravstvena zaštita. U logorima se živelo vojničkim životom, a u svakom od njih se formirala komanda u koju su ulazili: komandant logora,

³³ Isto.

³⁴ Isto.

³⁵ AJ, 296-3, O predvojničkoj obuci i vanarmijskom vaspitanju naroda.

³⁶ U toku 1956. godine osnovni način izvođenja predvojničke obuke sa radničkom i seoskom omladinom bilo je logorovanje. Kroz ovaj vid obuke prošlo je 87% seoske i 45% radničke omladine. Zborovanjem je bilo obuhvaćeno 13% omladinaca sa sela i 9% radničke omladine. Putem redovne sedmične nastave obuku je izvršilo 11% radničke omladine. Preostalih 35% omladine iz preduzeća, rudnika i fabrika, svoju obuku izvršilo je u školama učenika u privredi i industrijskim školama kao obavezan školski predmet. AJ, 297-124, Godišnji izveštaj o stanju predvojničke obuke i vanarmijskog vojnog vaspitanja u 1956. godini.

koji je bio aktivni oficir, zatim inspektor predvojničke obuke sreza, intendant logora i sanitetski referent. Prva dvojica pobrojanih bili su ravnopravni rukovodioci u logoru i snosili su zajedničku odgovornost za celokupan rad i disciplinu. Kao pomoćni organi komande bili su određivani inspektor za vojno-stručnu nastavu – mlađi aktivni trupni oficir, zatim omladinski rukovodilac, referent za fiskulturu i drugi.³⁷ Zborovanje je podrazumevalo da se više seoskih četa sakuplja svaki dan na nastavu, a da posle toga odlaze svojim kućama. Redovna sedmična obuka organizovana je na dva načina, kao tročasovna sedmična obuka za vreme letnjeg perioda ili kao dvočasovna u toku cele nastavne godine.³⁸

U svakom od navedenih slučajeva nastavni planovi i programi stručno-vojne nastave kod seoske i radničke omladine predviđali su da obuka traje tri nastavne godine, sa 96 časova nastave godišnje, tj. ukupno 288 časova, za sve vreme trajanja predvojničke obuke.³⁹ Gradivo vojno-stručne nastave kod seoske i radničke omladine obuhvatalo je: rukovanje puškom, obuku u gađanju i izvršenje školskih gađanja puškom, osnovne radnje i postupke iz taktičke obuke pojedinaca i delimično odeljenja, fizičku obuku, u najnužnijem obimu strojevu obuku i osnovna znanja iz protivavionske, odnosno civilne zaštite. Za vreme trajanja logorovanja, koje je bilo najčešći način izvođenja obuke sa seoskom i radničkom omladinom, ostajalo je slobodno u popodnevnim satima 60 do 80 časova, na kojima se organizovao političko-ideološki, kulturno-zabavni i fiskulturno-sportski rad. Od ovog vremena za političko vaspitanje trebalo je odvojiti 26 časova. Program političkog i kulturno-zabavnog rada je obuhvatao: vaspitanje omladine „na tradicijama i u duhu Narodnooslobodilačkog rata i socijalističkog patriotizma“, upoznavanje omladine sa karakterom i životom Armije, razna političko-ideološka predavanja, kulturno-prosvetni rad, u prvom redu opismenjavanje nepismenih, fiskulturnu i sportsko-stručnu delatnost, razne akcije i vežbe i drugo, u skladu sa potrebama, ali i mogućnostima kraja u kome se izvodila obuka. U ovom delu rada, veliku pomoć pružale su masovne društvene organizacije, kao što su Savez boraca NOR-a, SSOJ, STV „Partizan“, organizacije Fiskulturnog saveza i Narodne tehnike i druge.⁴⁰

Za izvođenje nastave sa srednjoškolskom omladinom nisu formirani posebni centri, već se predvojnička obuka kao obavezan predmet uklapala u redovno školovanje. Obuka se posebno izvodila sa muškom, a posebno sa ženskom omladinom. Nastavom je rukovodio direktor škole, a izvodio ju je nastavnik određen za to. Do 1953. i reorganizacije predvojničke obuke u gimnazijama i srednjim stručnim školama obuka je izvođena četiri godine, po dva časa ne-

³⁷ AJ, 297-124, Informacije o vanarmijskom vojnom vaspitanju; VA, JNA, k. 285, f. 6, dok. 1/1, Uprava za vanarmijsko vojno vaspitanje – Načelniku štaba komande I, III, VII i V armijske oblasti, pov. br. 41, 21. februar 1957, Preporuke i zaključci doneti na godišnjem savetovanju održanom 17, 18. i 19. decembra 1956. godine u odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje u Beogradu sa inspektorima predvojničke obuke iz narodnih republika i oficirima za vanarmijsko vojno vaspitanje iz komandi armijskih oblasti.

³⁸ AJ, 296-3, O predvojničkoj obuci i vanarmijskom vaspitanju naroda.

³⁹ AJ, 297-124, Informacije o vanarmijskom vojnom vaspitanju.

⁴⁰ Isto.

deljno tj. 64 časa godišnje. Za mušku omladinu bilo je predviđeno da od tog broja na Političku nastavu otpada 9, Naoružanje sa gađanjem 27, Taktičku obuku 15 i Strojevu obuku 7 časova. Šest časova ostavljeno je za rezervno vreme. Program predviđen za žensku omladinu delimično se razlikovao, pa su učenice srednjih škola Političku nastavu imale 9, Nastavu gađanja 23, Taktičku obuku 6, Strojevu obuku 6, Pravilo garnizonske službe 10 i Pravilo unutrašnje službe 3 časa. Sedam časova bilo je predviđeno kao rezervno vreme. Programi za srednje medicinske škole bili su donekle drugačiji i to isključivo u stručnom delu. Ukupno je prema nastavnim planovima i programima sa srednjoškolskom omladinom u toku trajanja školovanja trebalo održati 256 časova predvojničke obuke.⁴¹ Posle pomenute reorganizacije trajanje predvojničke obuke je skraćeno na tri godine, pa je shodno tome ukupan broj časova smanjen na 192.⁴²

Kao što je bio slušaj sa srednjoškolskom, tako ni za studentsku omladinu nisu formirani posebni centri, već je predmet Predvojnička obuka bio obavezan i redovan za sve, a izučavan je u svakom semestru tokom trajanja studija. Nastava je izvođena posebno za mušku, a posebno za žensku omladinu. Dekani fakulteta bili su zaduženi za organizaciju, dok je samu nastavu trebalo da izvode aktivni i rezervni oficiri i podoficiri. Omladinci su organizovani po godinama studija. Ako je u jednoj godini bilo manje od 80 omladinaca, svi su grupisani u jedan vod koji je bio podeljen na odeljenja, dok su se u slučajevima gde je broj omladinaca po godini prelazio 80 formirali vodovi, tako da u jednom vodu bude između 40 i 50 studenata.⁴³

U početku primene Uredbe o predvojničkoj obuci nastava sa studentskom omladinom izvođena je po programu za srednjoškolsku omladinu, tj. dva nastavna časa nedeljno, da bi se vremenom to promenilo, tako što je formirano 14 užih premeta, koji su bili raspoređeni po semestrima, a njihov sadržaj je bio usklađen sa nastavom na pojedinim fakultetima. Planovi i programi su u zavisnosti od trajanja studija predviđali da predvojnička obuka traje 272 za četvorogodišnje, odnosno 340 časova za petogodišnje studije, tj. po 68 časova godišnje.⁴⁴ Posle skraćivanja predvojničke obuke za studentsku omladinu nastavnim planovima i programima bilo je predviđeno da studenti svih fakulteta, izuzev Medicinskog, Stomatološkog, Farmaceutskog i Veterinarskog nastavu slušaju četiri godine po 52 časa, tj. ukupno 208 časova u toku trajanja studija. Kod studenata pobrojanih, kao i kod studentkinja svih drugih fakulteta predvojnička obuka je trajala tri godine, sa ukupno 156 časova u toku trajanja studija. Studenti viših škola gradivo su slušali dve godine u ukupnom trajanju od 104 časa.⁴⁵

Programi i planovi nastave razlikovali su se od fakulteta do fakulteta i uglavnom su za studente obuhvatali političku nastavu, upoznavanje odgovarajućih rodova i službi kroz njihove osobine, ulogu, zadatke u borbi i naoružanje i

⁴¹ AJ, SSOJ, 114-112, Uputstvo za sprovođenje Predvojničke obuke, 5; AJ, 315-2-7, VP br. 8933-2 – KŠN, pov. br. 6, 12. jul 1948, Uput za sprovođenje nastave.

⁴² AJ, 297-124, Informacije o vanarmijskom vojnom vaspitanju.

⁴³ AJ, SSOJ, 114-112, Uputstvo za sprovođenje Predvojničke obuke, 5; AJ, 315-2-7, VP br. 8933-2 – KŠN, pov. br. 6, 12. jul 1948, Uput za sprovođenje nastave.

⁴⁴ Д. Бонцић, *н. д.*, 103–105.

⁴⁵ AJ, 297-124, Informacije o vanarmijskom vojnom vaspitanju.

opremu, kao i topografiju i nastavu gađanja. Studentkinje svih fakulteta, izuzev Veterinarskog, izučavale su osnovno gradivo u vezi sa prvom pomoći povređenim i ranjenim licima i njihovom negom. Studenti i studentkinje veterine izučavali su pre svega osnovno gradivo iz prve pomoći ranjenim i povređenim životinjama i opšte veterinarske taktike.⁴⁶

Posebni vidovi predvojničke obuke

Tokom 1951. godine, u jeku sukoba Jugoslavije sa zemljama članicama Informacionog biroa, nadležni organi za predvojničku obuku počeli su da razmišljaju na koji način da u nju uvedu i žensku seosku omladinu, sa kojom se do tada nije izvodila nikakva vrsta predvojničke obuke. Posle niza savetovanja obavljenih po tom pitanju, u martu 1952. doneta je odluka da bi sa njom trebalo izvoditi obaveznu predvojničku obuku. Zakonsko utemeljenje za to nađeno je u članu 5 Uredbe o predvojničkoj obuci iz 1948, a kao cilj ovakve obuke proklamovano je osposobljavanja seoske ženske omladine za službe i rodove Armije, tj. njihova priprema za aktivno učešće u odbrani zemlje.⁴⁷

Obuci su podlegale sve omladinke starosti 17 i 18 godina, i ona je trajala dve godine. Organizacija i izvođenje nastave povereno je Crvenom krstu Jugoslavije, koji je na tom zadatku usko sarađivao sa narodnim vlastima, zdravstvenim i prosvetnim radnicima, Armijom i PAZ-om (Protivavionskom zaštitom).⁴⁸ Od marta do avgusta 1952. Crveni krst izvršio je niz pripremnih radnji čija je svrha bila da se što pre krene u izvođenje predvojničke obuke sa pomenu-tim omladinkama. Prvo je rešeno pitanje naziva kurseva, tako što je odlučeno da će se oni na terenu zvati *Kursevi Crvenog krsta za zdravstveno prosvetovanje seoske ženske omladine*. Osim toga, rešeno je da će se regrutovanje omladinki vršiti prema Uredbi o predvojničkoj obuci, zatim da će kurs polaziti dva godišta omladinki odjednom, kao i da će on trajati dve godine i to kroz pet zimskih meseci – od novembra do marta.⁴⁹

U prvoj godini izvođenja predvojničke obuke sa seoskom ženskom omladinom u nastavnom planu bila su zastupljena četiri predmeta: Higijena i epidemiologija i borba protiv zaraznih bolesti, Prva pomoć, Higijena trudnice, nega i ishrana zdravog deteta i PAZ. Bilo je predviđeno da se ceo program ostvari kroz 70 nastavnih časova. U nastavni plan i program druge godine uneti su predmeti iz prve sa 50 časova i dodati novi predmeti: Ishrana, Borba protiv alkoholizma i Mentalna higijena sa 20 časova.⁵⁰ Nastava u prvoj godini izvođenja je uglavnom teorijski. S tim u vezi bilo je predviđeno da u drugoj godini

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ AJ, fond 731, Crveni krst Jugoslavije (CKJ), fascikla 179, Zaključci.

⁴⁸ AJ, 731-179, Zdravstveno socijalno odeljenje CKJ – Upravi za vanarmijsko vojno vaspitanje, br. 2587, 12. avgust 1952.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ AJ, 731-179, Nastavni plan i program zdravstveno vaspitnih kurseva Jugoslovenskog Crvenog krsta za izvođenje predvojničke obuke sa ženskom omladinom.

nastava ima praktični karakter za one predmete koji su se učili u toku prve, a da se novi predmeti prelaze u povezanom toku teorijske i praktične nastave.⁵¹

Cilj nastave u predvojničkoj obuci ženske seoske omladine bio je da ona postane „aktivan borac u čuvanju svoga zdravlja i zdravlja svoje okoline, propagator zdravstvene kulture na selu za vreme mira, a u ratu da kroz vršenje iste službe doprinese odbrani zemlje“. Nastavu je trebalo izvoditi na popularan način imajući u vidu opšte obrazovanje i školsku spremu seoske ženske omladine.⁵² Osim toga, nastava je trebalo da bude konkretna, praktična, da razvija aktivnost, inicijativu i učešće devojaka u izvođenju programa, da ih vaspitava da steknu za vreme školovanja ispravne higijenske navike i ponašanje, kako bi to aktivno mogle da prenose i na druge.⁵³ Kursevi su počeli sa radom u oktobru 1952. godine i do kraja školske 1957/1958. kroz njih je prošlo oko 460.000 omladinki.⁵⁴

Drugi posebni vid predvojničke obuke izvodio se sa omladincima i omladinkama koji su radili na omladinskim radnim akcijama. Činjenica da je omladina na radnim akcijama bila svrstana u brigade, koje su se delile na čete i odeljenja, pružala je mogućnost za pravilno i sistematsko izvođenje obuke. Pri tome organizaciona forma brigada i život u barakama davali su izgled poluvojничkog života. Osim toga, na radnim akcijama omladina je stalno bila na okupu, pa se u svakom trenutku mogao imati potpun pregled uspeha, odnosno toka izvođenja obuke, vršiti kontrola i pružiti pomoć tamo gde je ona bila potrebna. Ova pomoć je bila naročito važna za pravilno funkcionisanje logorskog života, obezbeđenje logora, vršenje stražarske službe, požarstva, dežurstva i odnosa brigadiru prema rukovodiocima i obrnuto. Može se reći da je omladina na radnim akcijama praktično izvodila i primenjivala predvojničku obuku, posebno u okviru izučavanja pravila garnizonske i unutrašnje službe, kao i vršenja stražarske službe, požarstva i dežurstva.⁵⁵ Predvojničkom obukom na radnim akcijama je rukovodio Glavni štab preko odeljenja i oficira za predvojničku obuku koji su se nalazili pri štabovima sekcija.⁵⁶

Nastava se izvodila kroz vojno-politički i vojno-stručni deo, a osim toga održavani su i različiti kursevi. Za sprovođenje vojnopoličke obuke u svakoj sekciji je bilo potrebno oformiti aktiv predavača, u koji je trebalo da uđu instruktori i članovi štaba sekcije. U sekcijama gde su radile vojne jedinice aktiv predavača sačinjavali su oficiri – politički rukovodioci dotičnih jedinica, a njihovom pripremu vršili su politički odseci sekcija. Vojnostručna obuka izvodila se na dva načina u zavisnosti od toga da li je u sekcijama bilo vojnih jedinica. Ova

⁵¹ AJ, 731-179, Uputstva za izvođenje nastave i praktičnih vežbi na kursovima Jugoslovenskog Crvenog krsta za zdravstveno vaspitanje seoske ženske omladine.

⁵² AJ, 731-179, Nastavni plan i program zdravstveno vaspitnih kurseva Jugoslovenskog Crvenog krsta za izvođenje predvojničke obuke sa ženskom omladinom.

⁵³ AJ, 731-179, Uputstva za izvođenje nastave i praktičnih vežbi na kursovima Jugoslovenskog Crvenog krsta za zdravstveno vaspitanje seoske ženske omladine.

⁵⁴ AJ, 731-179, Seoska ženska omladina.

⁵⁵ AJ, 114-152, Iskustvo o izvođenju predvojničke obuke na autoputu.

⁵⁶ AJ, 114-152, Godišnji izveštaj o izvođenju predvojničke obuke na Autoputu, str. pov. br. 19, 25. novembar 1949.

različitost se ogledala u tome što su vojne jedinice pružale punu pomoć u izvođenju predvojničke obuke, pripremi vojnih instruktora i njihovih pomoćnika, dok je ovaj posao u sekcijama gde nije bilo vojnih jedinica izvršavao samo oficir za predvojničku obuku. I ne samo to. Vojne jedinice su izvodile i taktičko-pokazne vežbe, koje su još više budile interesovanje i davale podstreka omladini u izvođenju predvojničke obuke.⁵⁷

Plan i program vojnostručne nastave predviđao je časove iz nastave gađanja, strojeve obuke, pravila unutrašnje službe i pravila garnizonske službe.⁵⁸ Nastava je morala biti planirana u različite dane, tj. da u jednom logoru nastava bude planirana jednog, a u drugom logoru drugog dana, kako bi oficir za predvojničku obuku u sekciji mogao da vrši kontrolu, prati tok izvođenja nastave i pruža pomoć tamo gde je ona bila potrebna. Na omladinskim radnim akcijama držani su u toku predvojničke obuke i različiti kursevi, a jedan od najzahtevnijih bio je padobranski kurs, na kome su se osim sticanja teorijskih znanja izvodili i praktični skokovi.⁵⁹

Problemi u izvođenju predvojničke obuke

Već u decembru 1948. kontrolni organi Armije uočili su niz slabosti i nedostataka u izvođenju predvojničke obuke. Oni su se ogledali pre svega u nepravilnom shvatanju predvojničke obuke od strane omladine, direktora preduzeća i škola. Osnovni problem bio je slabo okupljanje omladine na nastavi. Prosečna posećenost časova u prvim mesecima izvođenja nastave bio je svega 50–60%, a u nekim srezovima do 20. oktobra 1948. nastava nije ni počela.⁶⁰ Ovakvi rezultati su u Predsedništvu vlade FNRJ protumačeni kao „zabrinjavajući“. Analizirajući zašto je to tako, zaključeno je da su uzroci tome u nedovoljnom političkom objašnjenju Uredbe o predvojničkoj obuci, zatim nezadovoljavajućem poznavanju iste od strane direktora škola i preduzeća, slaboj evidenciji učesnika, kao i nepravilnom shvatanju o mestu predvojničke obuke u sistemu vaspitanja omladine.⁶¹

Gotovo identični problemi pojavili su se u radu sa studentskom omladinom. Dekanati pojedinih fakulteta u početku ovaj predmet nisu posmatrali kao obavezan, dok na Farmaceutskom fakultetu u Beogradu nastava u zimskom semestru 1948. nije ni održana. Zatim tu su bili nedovoljna posećenost predava-

⁵⁷ AJ, 114-152, Iskustvo o izvođenju predvojničke obuke na autoputu.

⁵⁸ AJ, 114-152, Izveštaj o predvojničkoj obuci sa omladinskim radnim brigadama na gradnji autoputa „Bratstvo i jedinstvo“ u vremenu od 1. do 31. oktobra 1949. godine.

⁵⁹ AJ, 114-152, Iskustvo o izvođenju predvojničke obuke na autoputu.

⁶⁰ Ovaj problem nije u potpunosti rešen ni do 1951. godine. Naime u nastavnom centru br. 4 u Prvom rejonu u Beogradu od 157 omladinaca koliko se nalazilo na spisku za predvojničku obuku dolazilo je samo njih 68. U nastavnom centru br. 2 istog rejonu, od 59 omladinaca koliko je bilo na spisku na nastavu je dolazilo svega njih 23. Najekstremniji primer bio je u nastavnom centru br. 4 u Trećem rejonu u Zemunu gde je od 40 omladinaca koji su trebali da pohađaju nastavu na nju dolazilo svega njih 10. *Bilten vanarmijskog vojnog vaspitanja*, 3. 3. 1951, 4–5.

⁶¹ AJ, fond 50, Predsedništvo Vlade FNRJ (PV FNRJ), fascikla 32, arhivska jedinica 60, Akt PV FNRJ, pov. br. 3464, 16. decembar 1948.

nja, kao i nedostatak prostorija za održavanje nastave. Takođe, vrlo česta pojava je bila ta da su studenti predvojničku obuku posmatrali kao „sporedni“ ili „drugorazredni“ predmet.⁶² Najslabiji rezultati u ovom smislu postignuti su u radu sa radničkom omladinom. Kao negativan primer često je isticano preduzeće „Rade Končar“ u Zagrebu, gde je od 450 obveznika predvojničke obuke nastavu redovno pohađalo svega njih 14.⁶³

Kako bi rešili problem posećenosti nastave u toku 1950. godine uvedena je za omladinu koja je podlegala predvojničkoj obuci i „Knjižica predvojničke obuke“. Ovo je učinjeno iz nekoliko razloga. Prve svega, cilj je bio ostvariti tačnu evidenciju omladine koja je podlegala predvojničkoj obuci, a zatim utvrditi evidenciju o broju omladinaca koji posećuju nastavu. Iako je smišljena kao cilj za rešavanje problema, sama knjižica je donela nove muke nadležnima. Naime, godinu dana po njenom uspostavljanju pokazalo se da je veliki broj obveznika predvojničke obuke nije ni dobio, kao i to da su se one nalazile „rasturene po vojnim odsecima, upravama preduzeća, mesnim narodnim odborima itd.“ Osim toga, komandiri centara nisu u njih redovno unosili nastale promene, a pre svega vreme provedeno na obuci. Na kraju, mnogi omladinci ali i odgovorni za sprovođenje predvojničke obuke nisu bili načisto s time čemu je ona uopšte služila.⁶⁴

Čest problem je bio i taj da su pojedini organi narodne vlasti imali pogrešan stav o pitanju zadataka na koje ih Uredba o predvojničkoj obuci obavezuje, iz razloga što su smatrali da je to stvar Armije i da će ona o svemu da vodi računa. Tako se dešavalo da referenti za predvojničku obuku pri rejonskim narodnim odborima nisu čak imali ni pregled svih nastavnih centara na svojoj teritoriji. Osim toga, ni savetodavna tela koja su formirana u svrhu saradnje nisu dala gotovo nikakve rezultate.⁶⁵

Početkom 1950. godine od strane nadležnih registrovan je još jedan problem: „preopterećenost komandira i predavača u nastavnim centrima predvojničke obuke raznim drugim zaduženjima i poslovima u drugim društvenim organizacijama“. Zbog toga je Uprava za vanarmijsko vaspitanje zatražila od masovnih organizacija da se komandiri i predavači predvojničke obuke oslobode različitih zaduženja u njima. U tom smislu Centralni odbor Saveza sindikata Jugoslavije je svim svojim organizacijama naložio da sindikalne aktiviste koji su kao rezervni oficiri bili aktivno angažovani u sprovođenju predvojničke obuke oslobode od zaduženja.⁶⁶

⁶² „Потребно је побољшати организацију часова предвојничке обуке“, *Народни студент*, 1. 3. 1949, 3; „Слабо посећивање часова предвојничке обуке“, *Народни студент*, 28. 3. 1949, 4; „Предвојничка обука у новој години“, *Народни студент*, 24. 10. 1949, 3; „Не треба или није важно. Слаб рад на предвојничком васпитању студената загребачког свеучилишта долази због небриге омладинске организације за овај проблем“, *Омладина*, 6. 12. 1949, 4; Д. Бонцић, *н. д.*, 107.

⁶³ „Искористити стечена искуства и побољшати рад на спровођењу предвојничке обуке“, *Омладина*, 3. 3. 1949, 1.

⁶⁴ *Билтен ванармијског војног васпитања*, 3. 3. 1951, 8–9.

⁶⁵ „Успеси и слабости предвојничке обуке у Словенији“, *Омладина*, 11. 1. 1949, 2; *Билтен ванармијског војног васпитања*, 3. 3. 1951, 5.

⁶⁶ AJ, 117-116-271, Centralni odbor SSSJ – Glavnim odborima SSSJ i Centralnim upravama Sindikata, br. III/2-712, 10. februar 1950.

Pitanje nastavnog kadra koji je izvodio predvojničku obuku, kako sa seoskom i radničkom, a naročito sa srednjoškolskom i studentskom omladinom, od početka je predstavljalo veliki problem. Sa nastavnicima koji su izvodili obuku sa seoskom i radničkom omladinom problemi su bili manji. Oni su birani iz redova rezervnog starešinskog kadra, a birao ih je i postavljao narodni odbor. Pripremali su se na posebnim seminarima koje su svake godine organizovali saveti za prosvetu pri narodnim odborima. Mahom su to bili mlađi ljudi sa završenom školom rezervnih oficira posle rata, a raspolagali su sa dovoljno stručnog znanja za izvođenje obuke. Ono što im se često zameralo jeste to što su bili bez borbenog iskustva i „*bez političke širine*“ (istakao M. M.) zbog čega je sama nastava bila usko vojnog karaktera.⁶⁷

U prvo vreme nastavnici predvojničke obuke u srednjim školama i na fakultetima bili su angažovani iz redova aktivnih oficira, što je stvaralo probleme budući da su oni ionako bili opterećeni radom na svojim formacijskim dužnostima u Armiji. Zbog toga, ali i kako bi se obezbedila stalnost nastavnog kadra, a samim tim i podigao kvalitet nastave, naređeno je da se aktivni oficiri postepeno povlače iz srednjih škola. Nove srednjoškolske nastavnike birali su vojni organi u sporazumu sa vladama narodnih republika.⁶⁸ Oni su birani iz redova rezervnih oficira, koji su završili školu rezervnih oficira ili vojne kurseve u Armiji, a koji su osim toga imali najmanje završena četiri razreda gimnazije, ali i „potrebne moralno-političke kvalitete“.⁶⁹

Iskustva u prvoj školskoj godini pokazala su da izbor nastavnog kadra nije uvek bio zadovoljavajući, a obuku su neretko izvodili i nastavnici koji nisu bili dorasli tom zadatku. Da bi se takvo stanje popravilo preduzeto je nekoliko koraka. Prvo je pitanje nastavnika predvojničke obuke pravno regulisano donošenjem Uredbe o uvođenju novog zvanja „nastavnik predvojničke obuke“ u prosvetno naučnoj struci,⁷⁰ a zatim su pri ministarstvima prosvete narodnih republika formirane komisije čiji je zadatak bio prijem stalnih nastavnika predvojničke obuke u škole i na fakultete.⁷¹ U tom cilju je tokom jula 1949. raspisan i konkurs.⁷² Neophodne korake preduzela je i JA, koja je u toku avgusta iste godine organizovala posebne kurseve za nastavnike predvojničke obuke, kako bi oni upotpunili svoja stručna i methodska znanja.⁷³ Ipak, savlađivanjem stručnih i methodskih znanja nije se moglo nadoknaditi slabo opšte obrazovanje predavača, posebno u odnosu na studente, što se neminovno moralo odraziti na njihov autoritet, ali i na ugled samog predmeta.⁷⁴

⁶⁷ AJ, 297-124, Informacije o vanarmijskom vojnom vaspitanju.

⁶⁸ AJ, 50-32-60, Akt PV FNRJ, pov. br. 3464, 16. decembar 1948.

⁶⁹ AJ, fond 317, Savet za nauku i kulturu Vlade FNRJ (SNK), fascikla 49, arhivska jedinica 72, VP br. 8933-3 – KŠN, pov. br. 233, 25. decembar 1948.

⁷⁰ „Уредба о увођењу новог звања „наставника предвојничке обуке“ у наставно научну струку“, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 57, 6. 6. 1949.

⁷¹ AJ, 317-49-72, Ministarstvo prosvete NR Srbije – Sreskom-gradskom-izvršnom Narodnom odboru (Povereništvu za prosvetu i kulturu), pov. br. 2078, 28. jul 1949.

⁷² „Конкурс“, *Политика*, 28. 7. 1949, 6.

⁷³ AJ, 317-49-72, Ministarstvo prosvete NR Srbije – Sreskom-gradskom-izvršnom Narodnom odboru (Povereništvu za prosvetu i kulturu), pov. br. 2078, 28. jul 1949.

⁷⁴ Д. Бонџић, *н. д.*, 109–110.

I u narednim godinama radilo se na povećanju kvaliteta nastave i nastavnog kadra. U tom cilju je u toku 1955. godine osnovan Savet nastavnog kadra predvojničke obuke Jugoslavije,⁷⁵ sa zadatkom da radi na statusu, školovanju i usavršavanju nastavnika.⁷⁶ Uprkos tome, analizirajući stanje nastavnog kadra, u Upravi za vanarmijsko vojno vaspitanje konstatovano je da se za dužnost nastavnika predvojničke obuke u srednjim školama „sve ređe javljaju pogodna i kvalitetna lica“, što je imalo negativan uticaj na kvalitet i uspešnost izvođenja nastave.⁷⁷ Dodatni problem predstavljala je činjenica da je veliki broj nastavnika vanredno studirao na raznim fakultetima i višim školama, pa je po završetku tih studija obično napuštao predmet predvojničke obuke zbog nemogućnosti napredovanja na tom mestu.⁷⁸

Radi poboljšanja takvog stanja, na godišnjem savetovanju održanom 17, 18. i 19. decembra 1956. u Upravi za vanarmijsko vojno vaspitanje u Beogradu, predloženo je da se osnuje Katedra predvojničke obuke na Prirodno-matematičkom fakultetu u Beogradu. Zadatak Katedre trebalo je da bude školovanje novih nastavnika predvojničke obuke za srednje škole, a osim toga trebalo je da omogući dotadašnjim nastavnicima koji su radili bez potrebnog obrazovanja i vanredno studiranje na ovoj katedri.⁷⁹ Problemom školovanja nastavnog kadra bavio se i Peti plenum Saveta nastavnog kadra predvojničke obuke, koji je održan 18. januara 1958. godine. Tom prilikom predložena su tri rešenja. Prvo, da se celokupno školovanje svih nastavnika i inspektora predvojničke obuke organizuje i izvodi na Vojnoj akademiji u Beogradu, gde je za te potrebe trebalo otvoriti posebnu katedru. Drugo rešenje predviđalo je da školovanje nastavnika bude podeljeno u dva dela i to tako što bi se prvi deo studija, koji bi obuhvatao stručne predmete, izvodio na Vojnoj akademiji, a drugi deo na Prirodno-matematičkom ili Filozofskom fakultetu. Poslednji predlog je predviđao da se katedra za predvojničku obuku otvori na Prirodno-matematičkom ili Filozofskom fakultetu, te da se na njima izvodi celokupna nastava.⁸⁰ Ono što je bilo zajedničko za sva tri predloga jeste program studija. Njime je, s jedne strane,

⁷⁵ Savet nastavnog kadra predvojničke obuke FNRJ je bio kolektivno telo savetodavnog karaktera sastavljeno od predstavnika društvenih, državnih i vojnih organa, čiji je cilj bio „izmena misli i iskustava“ pri sprovođenju predvojničke obuke i vanarmijskog vojnog vaspitanja. Članovi Saveta izabrani su na osnivačkom kongresu organizacije u Ohridu 1955. godine. Radi lakšeg i kvalitetnijeg rada, Savet je bio podeljen na sekcije za: srednje škole i fakultete; seosku i radničku mušku omladinu; seosku žensku omladinu i radnice; vanarmijsko vojno vaspitanje naroda, a imao je i redakcioni odbor. AJ, 296-3, Zaključci sa I sastanka Saveta nastavnog kadra predvojničke obuke FNRJ, održanog 2. i 3. decembra 1955. godine u Beogradu.

⁷⁶ Д. Бонцић, *н. д.*, 113.

⁷⁷ VA, JNA, k. 285, f. 6, dok. 1/1, Uprava za vanarmijsko vojno vaspitanje – Načelniku štaba komande I, III, VII i V armijske oblasti, pov. br. 41, 21. februar 1957, Preporuke i zaključci doneti na godišnjem savetovanju održanom 17, 18. i 19. decembra 1956. godine u odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje u Beogradu sa inspektorima predvojničke obuke iz narodnih republika i oficirima za vanarmijsko vojno vaspitanje iz komandi armijskih oblasti.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ AJ, 142-83-336, Stenografske beleške sa Petog plenuma Saveta nastavnog kadra predvojničke obuke Jugoslavije, 18. januar 1958.

polaznicima trebalo omogućiti sticanje „solidnih“ vojno-stručnih znanja koja su potrebna nastavniku predvojničke obuke,⁸¹ a sa druge pružiti širu opštu kulturu.⁸² Pravo upisa na Katedru za predvojničku obuku, ma gde ona bila formirana, trebalo je da imaju svi kandidati koji su završili učiteljsku školu i položili učiteljski ispit, zatim oni koji su završili gimnaziju sa višim tečajnim ispitom, kao i oni kandidati koji su završili ekonomsku srednju školu. Uslov je bio i da nisu stariji od 22 godine. Postojećim nastavnicima trebalo je omogućiti poseban tretman i dati im priliku da studije na Katedri završe kao vanredni studenti „sa izvesnim olakšicama“.⁸³ Ipak, svi navedeni predlozi ostali su bez realizacije.⁸⁴

Da je stanje nastavničkog kadra do pred kraj posmatranog perioda ostalo loše najbolje pokazuju sledeći podaci. Početkom 1958. godine, ukupan broj nastavnog kadra u srednjim školama i na fakultetima, kao i inspektora predvojničke obuke u Jugoslaviji trebalo je da iznosi 915 ljudi. U taj broj ulazili su stalno zaposleni i honorarno angažovani nastavnici. Od potrebnog broja na raspolaganju je bilo 866 ljudi i to: 426 stalnih i 187 honorarnih nastavnika u srednjim školama, 66 stalnih i 94 honorarna predavača na fakultetima, kao i 93 inspektora predvojničke obuke. Nedostajućih 49 ljudi, otpadalo je na srednjoškolske nastavnike.⁸⁵ Upravo je problem nastavnog kadra u srednjim školama bio najuočljiviji i najteži. Od raspoloživih 613 nastavnika, njih 91 (14,85%) nije imalo završenu ni srednju školu. Osim toga, dodatnih 12 nastavnika nije ispunjavalo uslove za posao koji je obavljalo.⁸⁶

Rasprave o perspektivama predvojničke obuke 1957–1958.

Normalizacija odnosa sa istočnoevropskim zemljama tokom 1955. i u prvoj polovini 1956. godine dovela je do poboljšanja bezbednosne situacije u zemlji. Smanjivanje direktne ugroženosti državnih granica Jugoslavije⁸⁷ dalo je njenom vojnom vrhu mogućnost da započne rad na definisanju nove odbrambene politike, koja je nazvana *opštenarodna odbrana*. „Bio je to široko zamišljen generalni projekat raz-

⁸¹ Predmeti koji su trebali da doprinesu sticanju „solidnih“ vojno-stručnih znanja su: Taktika i osnovi strategije, Nauka o oružju sa nastavom gađanja i osnovama balistike, Topografija sa čitanjem karata, Istorija ratova sa posebnim osvrtom na istoriju NOB-a, Protivavionska, protivbiološka i protivhemijska zaštita, Sanitetska služba.

⁸² Predmeti koji su trebali da doprinesu sticanju šire opšte kulture su: Psihologija, Opšta pedagogija sa didaktikom, Istorijski i dijalektički materijalizam i Politička ekonomija.

⁸³ AJ, 142-83-336, Stenografske beleške sa Petog plenuma Saveta nastavnog kadra predvojničke obuke Jugoslavije, 18. januar 1958.

⁸⁴ Pitanje statusa, zvanja i doškolovavanja nastavnika predvojničke obuke i školovanja novih nastavnika na svim nivoima nastave u školama nije bilo rešeno ni do 1969. godine. AJ, fond 319, Savezni savet za obrazovanje i kulturu, fascikla 24, arhivska jedinica 27, Savezna skupština, Prosvetno-kulturno veće – Saveznom savetu za obrazovanje i kulturu, br. 06-60/1, 8. januar 1969.

⁸⁵ AJ, 142-83-336, Stenografske beleške sa Petog plenuma Saveta nastavnog kadra predvojničke obuke Jugoslavije, 18. januar 1958.

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ O procesu sređivanja odnosa na granicama Jugoslavije i zemalja Informbiroa, više u: Марко Б. Милетић, „Инциденти на границама између Југославије и земаља Информбиороа (1948–1955)“, *Токови историје*, XXX, бр. 2. (2020), 185–208.

rade politike (konceptije), doktrine odbrane i ratne veštine, posebno strategije primeren novim uslovima. (...) To je i bio projekat koji nije ostao samo na tome da pruži praktične odgovore i rešenja, već inventivni teorijski rad sa pretenzijom da se definišu sva relevantna pitanja politike i doktrine odbrane, ratne veštine i strategije oružane borbe, posebno, kako bi se omogućila izgradnja celovitog sistema odbrane u kome bi se objedinili odbrambeni naponi naroda i oružanih snaga u ratu protiv svakog agresora“. ⁸⁸ Svoje mesto u tim raspravama našla je i predvojnička obuka.

U toku 1957. započela je analiza dotadašnjeg izvođenja predvojničke obuke, koju je sada trebalo prilagoditi novoj politici odbrane. U vezi sa tim prilagođavanjem, već krajem 1956. počela su se pojavljivati i drugačija mišljenja kada je u pitanju cilj izvođenja predvojničke obuke. General Mihailo Apostolski je isticao da je dotadašnje određenje cilja predvojničke obuke – predsprema za služenje u JNA, bilo pogrešno. On je smatrao da bi osnovni cilj trebalo da bude „osposobljavanje omladinaca za borbu u sastavu jedinica narodne vojske u slučaju rata za odbranu zemlje, sa elementima njihove pripreme za što bolje uklapanje u obuku u nastavnim centrima“. ⁸⁹ Sličnog mišljenja bio je i general Bogdan Oreščanin. On je pitanje predvojničke obuke postavljao tako što je smatrao da bi obveznici koji prođu kroz predvojničku obuku trebalo da budu osposobljeni „nezavisno od toga da li će služiti redovni kadrovski rok ili ne, za potrebe u ratu“. ⁹⁰ Sa njima se slagao i general Ljubo Vučković iznoseći stav da je „smisao predvojničke obuke u tome da imamo omladinu koja će znati da se bori u slučaju rata, bez obzira da li će se nalaziti u Armiji ili van nje i koja će umeti da se samostalno snalazi na terenu“. ⁹¹

Početkom 1958. godine ovo pitanje razmatrale su sve uprave i komande JNA, i sve su se složile sa novim ciljevima obuke, onakvim kako su to definisala trojica pomenutih generala. Takođe svi su se složili i sa činjenicom da se u toku predvojničke nastave radilo o obuci tri kategorije omladinaca, sa različitim kvalifikacijama i sposobnostima. Prvu kategoriju činili su omladinci seoske i radničke omladine sa najnižim kvalifikacijama koji su odlazili na odsluženje vojnog roka. U drugu kategoriju ulazili su đaci srednjih škola, koji su po završetku ovog stepena obrazovanja ukoliko ne upišu više škole i fakultete odlazili u školu rezervnih oficira. I na kraju, treću grupu su činili studenti, koji su po završetku fakulteta odlazili u školu rezervnih oficira. ⁹² U skladu sa tim oni su smatrali da se ne može postaviti jedan cilj predvojničke obuke za sve kategorije, već da se on mora razlikovati, kako bi se dobila vojna obuka koja će odgovarati njihovim potrebama.

⁸⁸ Mihajlo Vučinić, Ilija Nikezić i Boško Todorović, *Konceptija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane*, Edicija: „Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985“, knjiga 1 (Beograd: Vojnoizdavački i naučni centar, 1989), 130.

⁸⁹ VA, JNA, k. 285, f. 9, dok 1/1, Uprava pešadije JNA – Načelniku Generalštaba JNA, pov. 577, 7. mart 1958.

⁹⁰ AJ, 297-124, Beleške sa sastanka o pitanjima vanarmijskog vojnog vaspitanja, održanog 19. decembra 1957.

⁹¹ Isto.

⁹² VA, JNA, k. 285, f. 9, dok 1/1, Uprava pešadije JNA – Načelniku Generalštaba JNA, pov. 577, 7. mart 1958.

Prema tome, predvojnička obuka u punom smislu reči, smatrali su oni u skladu sa napred navedenim, trebalo je da postoji za I i II kategoriju omladinaca, s tim da se i ona morala unekoliko razlikovati, pa je za srednjoškolsku omladinu ona trebalo da ima elemente priprema za školu rezervnih oficira. Ipak i za jedan i za drugi program bilo je osnovno i zajedničko da su predviđali da „omladinci steknu osnovno znanje za borbu u slučaju rata u sastavu jedinica narodne vojske, i da se lako, kroz kraću obuku mogu uključiti u jedinice operativne armije“. Kada se pak radilo o studentskoj omladini složili su se da ni u kom slučaju nastava sa njima ne bi trebalo da ima karakter predvojničke obuke, već „vojne naobrazbe“ koja bi u toku četiri godine trebalo da stvori „nešto više i određenije“, tj. da se savlada program koji bi imao mnoge elemente programa škole za rezervne oficire.⁹³

Početak obuke koji bi odgovarao novom cilju morao je malo da sačeka s obzirom na to da su tadašnji nastavni planovi i programi predvojničke obuke, po svojoj tematici, sadržini, broju časova i predviđenom metodu rada bili zastareli i da nisu mogli obezbediti novopostavljeni cilj obuke. Zbog toga je početkom 1958. u Državnom sekretarijatu narodne odbrane održano savetovanje na kome su doneti zaključci u vezi sa izmenom i dopunom programa predvojničke obuke.⁹⁴ Nastava prema novom planu i programu započela je u jesen 1958, što je predstavljalo novo poglavlje u izvođenju predvojničke obuke u Jugoslaviji.

REFERENCE

- Bondžić, Dragomir. „Predvojnička obuka na jugoslovenskim univerzitetima 1948–1968“. *Vojnoistorijski glasnik*, LXII, br. 1, (2012), 100–118.
- Demnievski, Aleksa. „Vanarmijsko vojno vaspitanje“. *Vojno delo*, VII, br. 3, (1956), 45–53.
- Dimitrijević, Bojan B. *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija, vojnik i oružje*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.
- Hasandedić, Šefket. „Predvojnička obuka“. U: *Vojna enciklopedija*, 7, Podvodno–Ratna mornarica, 265–267. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1974.
- Miletić, Marko B. „Incidenti na granicama između Jugoslavije i zemalja Informbiroa (1948–1955)“. *Tokovi istorije*, XXX, br. 2, (2020), 185–208. <https://doi.org/10.31212/tokovi.2020.2.mil.185-208>
- Vučinić, Mihajlo, Ilija Nikezić, i Boško Todorović. *Koncepcija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane*. Edicija: „Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985“, knjiga 1. Beograd: Vojnoizdavački i naučni centar, 1989.

⁹³ Isto; VA, JNA, k. 285, f. 9, dok. 4, Komanda Ratnog vazduhoplovstva – Odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje DSNO-a, br. 197, 2. april 1958; Isto, Personalna uprava JNA – Upravi za vanarmijsko vojno vaspitanje, br. 4570, 3. april 1958; Isto, Uprava inžinjerije JNA – Odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje DSNO, br. 2937, 4. april 1958; Isto, Uprava oklopnih jedinica JNA – Odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje DSNO, br. 183, 4. april 1958; Isto, Sanitetska uprava JNA – Odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje DSNO, br. 2393, 5. april 1958; Isto, Uprava ABHO JNA – Odeljenju za vanarmijsko vojno vaspitanje DSNO, br. 668, 10. april 1958.

⁹⁴ VA, JNA, k. 285, f. 9, dok. 5, Akt Odeljenja za vanarmijsko vojno vaspitanje DSNO-a, pov. br. 65, 15. maj 1958.

- Žutić, Nikola. *Sokoli. Ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929–1941*. Beograd: Angrotrade, 1991.
- Žutić, Nikola. „Militarizacija fizičke kulture u Kraljevini Jugoslaviji 1929–1935“. *Istorija 20. veka*, VI, br. 1–2, (1988), 109–123.

MARKO B. MILETIĆ, PhD, Research Associate
Institute for Contemporary History
Belgrade, Republic of Serbia
marko.miletic1990@gmail.com

PRE-MILITARY TRAINING IN YUGOSLAVIA 1948-1958

Summary

In the first half of the 20th century, pre-military training appeared in a large number of countries (United States, Soviet Union, Great Britain, France, Czechoslovakia, etc.). Yugoslavia was no exception in that regard. Pre-military training in Yugoslavia began in the fall of 1948, after the beginning of the conflict with the Cominform. The training was conducted separately with rural, working class, high school, and student youth. The goal of the training with the largest number of young people was to prepare them for service in the Yugoslav People's Army, speed up and facilitate teaching in units and contribute to raising quality. The exception in this sense was the student youth whose work program was more extensive. In addition, young women had different training programs than men and the main goal of their training was to prepare for service in the rear units during war. The performance did not go without problems and the most characteristic was the one with teaching staff. At the end of the observed period, in line with the new defense policy, there was a change in the basic goal of pre-military training. The new goal was to train young people to fight as part of the People's Army units to defend the country in the event of war.

KEYWORDS: Yugoslavia, Pre-Military Training, Yugoslav People's Army, Defense Policy